

С. П. Кучин,

к. е. н., доцент, старший науковий співробітник наукового відділу з проблем державної безпеки, Національний університет цивільного захисту України, м. Харків

КІНЕМАТОГРАФІЧНА СФЕРА ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

S. Kuchyn,

PhD in economics, associate professor, Senior scientific employee of Scientific department of the State Security problems of the National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

CINEMATIC SPHERE AS AN OBJECT OF STATE CULTURAL POLICY OF UKRAINE

У статті досліджено сутність та динаміку розвитку кінематографічної сфери в Україні. Акцент дослідження зроблено на аналізі специфіки функціонування кінематографічної сфери в Україні, кількісних показників діяльності цієї сфери. Сфера кінематографії розглядається як об'єкт державного регулювання, а державна політика щодо кіноіндустрії — важлива складова державної культурної політики. Виявлено сучасні організаційні, економічні та управлінські проблеми розвитку вітчизняної кіноіндустрії. Висвітлено складові системи культурного та інформаційного обслуговування, частиною якої є кінематографічна сфера. Окреслено актуальні завдання в напрямі розвитку вітчизняного кінематографа, а саме: реформування системи державного управління в сфері кінематографії, відновлення державного замовлення в сфері кінематографії, розвиток продюсерської системи кіновиробництва, поліпшення обслуговування населення, забезпечення контролю розповсюдження і демонстрування фільмів на ринку України. Доведено, що розвиток сфери кінематографії є важливою умовою ефективного функціонування соціально-культурної сфери та є пріоритетним напрямом державної культурної політики.

The article researches the essence and dynamics of the cinema sphere's development in Ukraine. The study's emphasis was made on the analysis the specifics of the cinematic sphere's functioning in Ukraine, quantitative rates of activity in this sphere. The cinematography sphere is seen as an object of state regulation, and state policy regarding the film industry is an important component of state cultural policy. We've identified current organizational, economic and managerial problems of development of the domestic film industry. We've illuminated the components of the system of cultural and information service, one part of which is the cinematic sphere. We've delineated relevant tasks towards the development of national cinema, namely: reforming the system of state management in the field of cinematography, the restoration of state order in the field of cinematography, the development of production system in picture-making, the improvement of public services, providing the control of distribution and showing the films on the Ukrainian market. It has been proved that the development of cinematic sphere is an important condition of the effective functioning of the socio-cultural sphere and is a priority way of state cultural policy.

Ключові слова: держава, політика, культура, кінематограф, регулювання, проблема, розвиток.

Key words: state, policy, culture, film, regulation, problem, development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Новий етап розвитку української державності сприяв появі суспільних відносин, орієнтованих на принципи економіки ринкового типу. Ці зміни вплинули на розвиток економічної системи держави. Провідна роль у забезпеченні соціаль-

но-економічного розвитку держави належить органам державної влади та місцевого самоврядування. Подібну функцію не можна недооцінювати, бо занепад культурної сфери неминуче призведе до духовної деградації людини, що негативно вплине на розвиток трудового потенціалу України, стане причиною погіршення якості ділової етики та культури спілкування в соціально-економічному середовищі країни.

Перебування сучасної вітчизняної кіноіндустрії у кризовому стані потребує розробки та формування такої моделі управління всіма задіяними ресурсами, яка б ґрунтувалася на взаємній співпраці між органами державної законодавчої та виконавчої влади, громадськістю та, безпосередньо, сферою культури. Подібна співпраця має базуватися на повній та безперервній взаємодії у вирішенні питань культурного розвитку, що відповідає специфіці культурної сфери та є важливою в умовах становлення громадянського суспільства в Україні.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання державної політики в сфері культури, зокрема в царині кінематографії, відображені в роботах таких авторів, як О. Батішева, Ю. Богуцький, І. Безгін, А. Дегтяр, А. Димнікова, Г. Дутчак, М. Жулинський, О. Задихайло, Н. Корнієнко, В. Малімон, О. Малишева, С. Мирвода, О. Немчук, Г. Осипова, В. Панченко, Ж. Писаренко, Н. Фесенко, В. Черба, В. Шейко, А. Юріна та інші.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Ціль статті полягає у виявленні актуальних завдань державної культурної політики в напрямі розвитку вітчизняного кінематографу. У статті поставлено завдання дослідити сутність та динаміку розвитку кінематографічної сфери в Україні, проаналізувати кількісні показники діяльності цієї сфери, виявити сучасні організаційні, економічні та управлінські проблеми розвитку вітчизняної кіноіндустрії як об'єкту впливу механізмів державного управління.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Основи державної політики у сфері культури в Україні проголошено в Конституції України, де розвиток культури визначено як першорядне, різноманітне за своїм спрямуванням і характером завдання, а пріоритетні напрями розвитку культури визначаються цільовими загальнодержавними програмами, які затверджуються Верховною Радою України [6].

Радянська доктрина в СРСР розглядала культуру як частину державної ідеологічної системи. Фінансова основа сфери культури формувалась за рахунок бюджетних коштів. У 1990-х роках в Україні відбувся фактичний розвал мереж кінопрокату та книготоргівлі, успадкованих від часів СРСР, а їх нові аналоги пропонують переважно мас-культурний асортимент. Аналогічні зміни відбулися також у концертно-гастрольній справі. Через причини переважно соціально-економічного характеру в Україні відбулося відчуження мільйонів громадян від надбань вітчизняної та світової культури. За останні роки в Україні закрилися сотні бібліотек, клубів, книгарень, різко скоротилася концертно-гастрольна діяльність театрів, виконавських колективів, мережа кінотеатрів, обсяги створення нового українського кіно-продукту.

Суб'єкти як сфери матеріального виробництва, так і нематеріального виробництва, сформували систему культурного та інформаційного обслуговування [5], до якої належать:

- виробництво компакт-дисків; хіміко-фотографічна промисловість;
- виробництво спортивного інвентарю;
- виробництво художніх виробів, музичних інструментів;
- виробництво фото- і кінокопіювальної продукції, виробництво фотопродукції на замовлення населення;
- виробництво кінофільмів та відеофільмів, звукозапис, прокат кінофільмів, фільмо- і відеотеки;
- видавництва, редакції телебачення та радіомовлення;

- бібліотеки, музеї, виставкові центри;
- клубні заклади, гуртки позашкільного виховання, концертні організації та колективи;
- парки культури та відпочинку, ботанічні сади і зоопарки;
- театри, кінотеатри, цирки.

Згідно із Законом України "Про кінематографію", кінематографія визначається як комплекс видів професійної діяльності, пов'язаної з виробництвом, розповсюдженням, зберіганням та демонструванням фільмів, навчально-науковою роботою у цій сфері [4]. Таким чином, кінематографічну діяльність можна вважати складовою соціокультурної діяльності.

Кінематографічна діяльність містить наступні складові:

— виробництво фільмів (виробництво ігрових та неігрових кіно- та відеофільмів для безпосередньої демонстрації в кінотеатрах чи по телебаченню; виробництво на кіностудіях чи в спеціальних лабораторіях анімаційних (мультиплікаційних) фільмів, повнометражних, документальних, короткометражних фільмів тощо, розважального, рекламного, навчального чи інформативного характеру; допоміжну діяльність: дублювання, монтаж кіно- та відеофільмів, оброблення плівок, пов'язаних з кіно та телебаченням тощо; діяльність студій звукозапису, пов'язаних та не пов'язаних з виробництвом фільмів);

— розповсюдження фільмів (діяльність, пов'язана з укладанням контрактів з іншими організаціями та установами на продаж чи прокат фільмів, цифрових відеодисків і відеокасет, включаючи доставку і зберігання фільмів; купівлю та продаж прав на розповсюдження кіно- та відеофільмів);

— демонстрація кінофільмів (демонстрація кіно- та відеофільмів у кінотеатрах, у т. ч. під відкритим небом, або в інших, призначених для демонстрації фільмів, приміщеннях; діяльність клубів кінолюбів).

З 2003 р. в Україні діяв Закон "Про загальнодержавну програму розвитку кіноіндустрії на 2003—2007 роки", завданням якого було створення належних умов для розвитку кінематографії України, відновлення ролі та впливу національного кінематографу в культурній, соціальній і духовній сферах життя українського суспільства, відновлення кінематографії як конкурентоздатної сфери, вдосконалення механізмів позабюджетного фінансування та залучення в кінематографію України інвестицій [3]. Статистична інформація щодо кількості демонстраторів фільмів та кількості відвідувань демонстраторів фільмів в Україні у 1990—2015 рр. яскраво відображає ефективність цієї програми (у 2003—2007 рр.) та наведена у таблиці 1 [7].

Кількість демонстраторів фільмів в Україні з кожним роком невпинно зменшується та у 2015 р. досягла своєї найменшої кількості. Кількість демонстраторів на 2015 р. більш ніж чим у 24,7 рази менша за їхню кількість у 1990 р. Статистика кількості відвідувань демонстраторів взагалі є дуже негативною. Відвідуваність на 2015 р. по відношенню до 1990 р. впала більш ніж у 50 разів. Початок ХХІ ст. ознаменувався деяким поживленням в плані відвідуваності, а за 2011 р., згідно зі статистичними показниками, відвідуваність різко зросла. Найвищий показник кіновідвідувань у містах та курортних центрах. Лідерами у демонстрації фільмів були Вінницька, Івано-Франківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області [2, с. 487], але вже з 2012 р. тенденція знову змінилась на негативну.

Україна має велику історію розвитку вітчизняного кінематографу та індустрії прокату. Державна підтримка і розвиток альтернативних джерел фінансування здатні підняти цю сферу на якісно інший рівень її розвитку.

Фахівці різнопланово висвітлюють прояви кризи в кіноіндустрії — відсутність обігових коштів, безробіття, зuboжіння населення, руйнування системи кінопрокату, засилля західної кінопродукції. Тож фундаментальними завданнями для сучасної кіноіндустрії в Україні є з'ясування проблем українського кінематографа, вивчення законодавчої бази щодо кіноіндустрії в Україні, подальші шляхи розв'язання проблеми кризи кінематографа. Найчастіше економічна криза кінематографа пов'язана з кризою глядача, публіки, що недостатньо стимулює його розвиток. Однак і режисери, і кінокритики майже повністю згодні з тим, що "інтерес публіки до кіномистецтва" є досить високим. Щоправда, за майже повної відсутності українських фільмів і повної "вестернізації" вітчизняного кінопрокату, цей первинний фактор потреби в кінематографі суттєво ослаб, бо "художня вимогливість публіки" значно знизилась.

Зрушення в кіновиробництві були би вагомішими, якби було вирішено низку серйозних проблем. Зокрема з фінансуванням виробництва фільмів за періодами, на підставі актів виконаних робіт (режисерська розробка, підготовчий, знімальний, монтажно-тонувальний періоди). На практиці існуюча схема фінансування призводить до постійних порушень термінів як виробництва, так і фінансування. Впровадження продюсерської системи гальмується недостатнім та нерівномірним бюджетним фінансуванням сфери кінематографії [1].

З метою раціонального використання коштів Державною службою кінематографії розроблено проект Закону України "Про внесення змін до деяких законів України (щодо створення сприятливих умов для розвитку національної кінематографії)", проекти постанов Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про формування та розміщення державного замовлення в галузі кінематографії", "Про внесення змін до Положення про державну підтримку національних фільмів у продюсерській системі". Завдяки цим новаціям протягом останніх років збереглися позитивні тенденції розвитку кіномережі, пов'язані, насамперед, з інвестуванням у будівництво та переоснащення кінотеатрів у великих містах. На початок 2010 р. за сучасними технологіями кінопоказу було переоснащено близько 200 кінозалів. У кількох великих містах нині діють багатозальні кінотеатри у складі торговельно-розважальних комплексів, проте, подібні зв'язки не спроможні кардинально змінити ситуацію в сфері вітчизняного кінематографа.

Серйозною проблемою української кіноіндустрії залишається доступ українського глядача до вітчизняного фільму. На сьогодні в Україні практично немає кінопоказу як у малих містах, так і в сільській місцевості. Внаслідок обмеженого фінансування закладів кіномережі з місцевих бюджетів, особливо районного рівня, в останні роки триває скорочення сільської кіномережі. Високохудожні українські фільми є, вони отримують немало міжнародних нагород, у 80% опитаних провідних режисерів фільми прийняті для прокату за кордоном, але український кінопрокат неспроможний донести їх до нашого глядача [9].

Оновлення кінематографа частіше пов'язують з молодим поколінням фахівців, однак довга стагнація вітчизняного кіновиробництва не сприяє розгортанню їхньої творчості, тому процес творчого зростання молоді оцінюється невисоко. Основними напрямками діяльності у сфері кіномистецтва залишається створення середовища для діяльності кіномитців та фінансової підтримки кінематографа. Формування основних засад ефективного функціонування національної кінематографії та створення необхідних умов для гармонійного розвитку вітчизняної кіноіндустрії на сьогодні є одним із найактуальніших питань державної політики в сфері культури.

Таблиця 1. Кількість демонстраторів фільмів та кількість відвідувань демонстраторів фільмів в Україні у 1990—2015 рр.

Рік	Кількість демонстраторів фільмів, тис.	Кількість відвідувань демонстраторів фільмів за рік, млн
1990	27,2	552
1991	25,0	416
1992	22,3	211
1993	20,5	127
1994	17,9	56
1995	16,1	36
1996	13,3	14
1997	10,8	7
1998	9,0	5
1999	7,8	5
2000	6,9	6
2001	6,0	7
2002	5,3	9
2003	4,1	10
2004	3,6	10
2005	3,3	10
2006	3,2	12
2007	3,0	18
2008	2,4	11
2009	2,2	11
2010	2,2	9
2011	2,2	15
2012	1,7	16
2013	1,6	14
2014	1,3	11
2015	1,1	11

Актуальними залишаються наступні аспекти: стимулювання та підтримка кіновиробництва в Україні; фінансова та фахова підтримка молодих спеціалістів; підтримка документального, дитячого, експериментального кінематографа; сприяння участі українських режисерів у міжнародних виставках та фестивалях; направлення найталановитішої молоді на стажування за кордон; стимулювання демонстрації українського кіно у вітчизняних та закордонних кінотеатрах; пошук та реалізація спільних міжнародних кінопроектів в Україні; організація міжнародних семінарів для перейняття досвіду у кіновиробництві; перехід на міжнародні стандарти у кіновиробництві.

Серед актуальних завдань у напрямі розвитку вітчизняного кінематографа наступне: реформування системи державного управління в сфері кінематографії; відновлення державного замовлення в сфері кінематографії, розвиток продюсерської системи кіновиробництва; поліпшення обслуговування населення; забезпечення контролю розповсюдження і демонстрування фільмів на ринку України.

Нині державна служба кінематографії зосереджує свої зусилля на законодавчому забезпеченні їхньої діяльності та поліпшенні кінообслуговування населення, тому головними цілями ефективної політики у сфері кінематографії є: запровадження ефективної продюсерської системи організації та фінансування кіновиробництва; збільшення виробництва вітчизняних фільмів; внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо включення видатків на державні та регіональні програми підтримки кінематографії до складу видатків, що здійснюються з бюджетів сіл, селищ, міст районного значення та враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів; забезпечення фінансування з місцевих бюджетів усіх рівнів заходів регіональних програм з кінообслуговування населення; створення сучасної ефективною системи підготовки кінофахівців [4]. Зрушення в економічному розвитку кіномистецтва є, але вони недостатні. Актуальним питанням залишається вивчення потреб глядача,

прагнення зацікавити його, привернути увагу до українського кінематографу. Тому проблему кризи українського кіномистецтва потрібно вирішувати на двох рівнях: економічному та соціальному. Лише завдяки спільній економічній та соціальній політиці можна досягти успіху у сфері українського кінематографу.

Соціально-культурне середовище набуває все більшого значення для економічно розвинутих країн світу. Розвиток соціально-культурної сфери є життєво необхідною умовою задоволення потреб людини. Соціально-культурна сфера є одним з найважливіших джерел утворення робочих місць, це одна з небагатьох сфер економіки, де залучення нових технологій не призводить до стрімкого скорочення персоналу. В Україні активний розвиток соціально-культурної сфери повинен стати джерелом досягнення високого рівня зайнятості населення, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню рівня життя громадян України.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасна соціально-економічна ситуація в Україні не дозволяє водночас і у повному обсязі вирішити складний комплекс проблем, що нагромадились за останні роки в сфері культури. Сучасний стан розвитку закладів цієї сфери характеризується критичним станом сфери культури на тлі соціально-економічної кризи; слабкою матеріально-технічною базою установ культури; загостренням матеріальних проблем в сфері культури; низьким рівнем економічної та юридичної компетентності; перевагою в умовах економічних перетворень "бюджетної свідомості"; складністю переорієнтації мислення в управлінні сферою культури; низьким рівнем соціальної захищеності працівників даної сфери.

З метою додержання основних принципів сучасної культурної політики в Україні необхідно: здійснювати заходи щодо відродження, збереження та розвитку мережі установ соціально-культурного призначення; забезпечувати населення відповідними послугами не нижче за мінімальні соціальні потреби, особливо в сільській місцевості; виховувати дбайливе відношення до національної культурної спадщини як основи національної культури та фундаменту ефективної економічної системи держави.

Сфера кінематографії є важливим об'єктом державного регулювання, а удосконалення механізмів державного управління в сфері кінематографії стає актуальним предметом наукових досліджень. Сучасні організаційні, економічні та управлінські проблеми розвитку вітчизняної кіноіндустрії зумовили актуалізацію завдань в напрямі розвитку вітчизняного кінематографу, а саме: реформування системи державного управління в сфері кінематографії, розвиток продюсерської системи кіновиробництва, відновлення державного замовлення в сфері кінематографії, забезпечення контролю розповсюдження і демонстрування фільмів на ринку України. Розвиток сфери кінематографії є важливою умовою ефективного функціонування соціально-культурної сфери та є пріоритетним напрямом державної культурної політики.

Предметом адміністративно-правового та економічного регулювання в сфері культури, на нашу думку, повинні стати: підвищення соціально-культурної значущості створеної подібними установами продукції; реорганізація структури фінансових ресурсів державних закладів культури; підвищення рівня кваліфікації управлінських кадрів; розвиток системи постійного підвищення кваліфікації адміністративного персоналу; створення нової системи фінансування, що повинна базуватись на принципі ефективного співвідношення у забезпеченні установ культури власними та бюджетними коштами.

Література:

1. Безгін І.Д. Мистецтво і ринок: нариси / І.Д. Безгін. — К.: ВВП "Компас", 2005. — 544 с.
2. Державний комітет статистики "Статистичний щорічник України за 2009 рік" / За ред. О.Г. Осауленка. — К.: "Інформаційно-аналітичне агентство", 2010. — 567 с.
3. Закон України "Про загальнодержавну програму розвитку кіноіндустрії на 2003—2007 роки" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Закон України "Про кінематографію" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Класифікація видів економічної діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Конституція України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
7. Культура [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Постанова Кабінету міністрів України "Про затвердження Тимчасового положення про мінімальні ставки гонорару та авторської винагороди за фільми, що створюються за державним замовленням на кіностудіях України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
9. Семашко О. Соціокультурні виміри сучасного кінопроцесу в Україні [Електронний ресурс] / О. Семашко // Кіно театр. — 2003. — № 4. — Режим доступу: <http://www.ktm.ukma.kiev.ua>
10. Черба В.М. Механізми державного управління сферою культури в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / В.М. Черба; Акад. муніцип. упр. — К., 2015. — 20 с.

References:

1. Bezghin, I.D. (2005), *Mystetstvo i rynek: narysy [Art and Market: Essays]*, VVP "Kompas", Kyiv, Ukraine.
2. State Statistics Service of Ukraine (2010), *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2009 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2009]*, Informatsijno-analitychne ahentstvo, Kyiv, Ukraine.
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2002), *The Law of Ukraine "The national film industry development program for 2003-2007"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua> (Accessed 10 Jan 2017).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (1998), *The Law of Ukraine "On Cinematography"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua> (Accessed 10 Jan 2017).
5. State Statistics Service of Ukraine (2017), *"Classification of Economic Activities"*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 05 Jan 2017).
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1996), *"The Constitution of Ukraine"*, available at: (Accessed 10 Jan 2017).
7. State Statistics Service of Ukraine (2017), *"Culture"*, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 05 Jan 2017).
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2001), *Resolution "On approval of Temporary provisions on minimum rates of fees and royalties for movies that are created by the state order for film studios Ukraine"*, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua> (Accessed 05 Jan 2017).
9. Semashko, O. (2003), *"Social and cultural dimensions of contemporary cinema in Ukraine"*, *Kino teatr*, vol. 4, available at: <http://www.ktm.ukma.kiev.ua> (Accessed 05 Jan 2017).
10. Cherba, V.M. (2015), *"Mechanisms of management in the sphere of culture in Ukraine"*, Ph.D. Thesis, State governance, Akademiia munitsypal'noho upravlinnia, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2017 р.